

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 26-01-2021 r.

Adam Bodnar

IX.517.1042.2017.MK

Pan
gen. Jacek Kitliński
Dyrektor Generalny
Służby Więziennej

Szanowny Panie Dyrektorze,

w podległym mi Biurze badane były wnioski osób pozbawionych wolności przebywających w jednostkach penitencjarnych, które skarżyły się na sposób realizacji konwojowania przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, w szczególności nakładanie na nich obowiązku korzystania w czasie konwojowania z odzieży skarbowej oraz nieuzasadnione stosowanie na czas konwoju środków przymusu bezpośredniego w postaci kajdanek.

W toku badania tych skarg ustalono, że administracja jednostek penitencjarnych uzasadniając zastosowanie kwestionowanych przez osadzonych obostrzeń powołuje się na zalecenia sformułowane w piśmie Zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 17 listopada 2016 r. (sygn. BO-073/92/16/2206-2), skierowanym do dyrektorów okręgowych Służby Więziennej. W związku z powyższym treść przedmiotowych zaleceń została poddana analizie. Wykazała ona, iż niektóre z zaleceń budzą zasadnicze wątpliwości co do ich zgodności z przepisami rangi ustawowej. Dotyczy to zaleceń odnoszących się właśnie do korzystania przez osadzonych z własnej odzieży w trakcie konwojowania oraz prewencyjnego stosowania przez funkcjonariuszy Służby Więziennej środków przymusu bezpośredniego.

W odniesieniu do pierwszej z tych kwestii sformułowane zostało przez Zastępcę Dyrektora Generalnego zalecenie, aby „w przypadku domniemania wystąpienia jakichkolwiek zagrożeń dla bezpieczeństwa konwoju wykorzystywać możliwości wynikające

z przepisu art. 111 § 2 k.k.w. (tj. konwojowanie osoby pozbawionej wolności w „umundurowaniu skarbowym”).

Materię korzystania przez osadzonych z własnej odzieży regulują przepisy art. 111 § 2 oraz art. 216a § 1 k.k.w. Stanowią one, że w czasie przeprowadzania czynności procesowych, transportowania oraz w innych uzasadnionych wypadkach osadzony, co do zasady, korzysta z własnej odzieży, bielizny i obuwia. Odstępstwa od tej reguły mogą mieć miejsce w przypadkach, gdy rzeczy własne osadzonego są nieodpowiednie ze względu na porę roku lub zniszczone albo jeżeli przemawiają przeciwko temu względy bezpieczeństwa. W przypadku tymczasowo aresztowanego dodatkowo przewidziano, że o odstąpieniu od tej reguły może ponadto zdecydować organ dysponujący.

Zgodnie z treścią zalecenia wydanego przez Zastępcę Dyrektora Generalnego SW odstępstwo od przedstawionej reguły ustawowej konwojowania osadzonego w odzieży własnej powinno mieć natomiast miejsce w przypadku „domniemania wystąpienia jakichkolwiek zagrożeń dla bezpieczeństwa konwoju”. Sformułowanie zalecenia w taki sposób może prowadzić do tego, że będzie ono rozumiane jako uprawniające Służbę Więzienną do stosowania odzieży skarbowej w każdym przypadku konwojowania. Niewątpliwie bowiem każde konwojowanie z samej swej istoty jest obarczone większym zagrożeniem, niż wykonywanie czynności z udziałem skazanego na terenie jednostki penitencjarnej. Wynika to z prostego faktu pozostawiania więźnia poza obrębem jednostki penitencjarnej, a tym samym poza całym systemem ochrony, któremu podlega będąc wewnątrz jednostki. Spadek poziomu ochrony może być oceniany automatycznie jako wzrost potencjalnego zagrożenia. Badanie skarg wpływających do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich wskazuje, niestety, na takie właśnie rozumienie przedmiotowego zalecenia przez funkcjonariuszy realizujących konwojowanie. Stosowanie tego rodzaju interpretacji nie może być jednak zaakceptowane, ponieważ stanowi całkowite odwrócenie przyjętej w przywołanych przepisach ustawy zasady konwojowania osadzonych w odzieży własnej.

W piśmie Zastępcy Dyrektora Generalnego SW sformułowano również zalecenie nakazujące „profilaktyczne stosowanie kajdan w trakcie wykonania każdego konwoju (w razie konieczności odstępstwa od niniejszej reguły, np. ze względu na stan zdrowia, sposób indywidualnego postępowania omawiać podczas prowadzonego instruktażu służby

konwojowej, uwzględniając indywidualną specyfikę osadzonego uniemożliwiającą użycie tego środka)”.

W zaleceniu jednoznacznie wskazano, że jako regułę należy przyjąć stosowanie kajdan w każdym przypadku konwojowania, z możliwością zastosowania odstępstw w szczególnych sytuacjach. Należy jednak zauważyć, że sposób stosowania środków przymusu bezpośredniego przez funkcjonariuszy Służby Więziennej został określony w ustawie z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej. Przepisem art. 13 ust. 1 tej ustawy ustawodawca dopuścił stosowanie prewencyjne środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 pkt 1 lit. a, pkt 2-4 i 6 ustawy, nie w reakcji na niepożądane zdarzenie, ale w celu zapobieżenia wystąpieniu takiemu zdarzeniu. W myśl tego przepisu, wymienione w nim środki (m. in. kajdanki) mogą zostać użyte prewencyjnie w celu zapobieżenia ucieczce osoby ujętej, doprowadzanej, zatrzymanej, konwojowanej lub umieszczonej w strzeżonym ośrodku, areszcie w celu wydalenia lub osoby pozbawionej wolności, a także w celu zapobieżenia objawom agresji lub autoagresji tych osób. Aby środki mogły być zastosowane przez Służbę Więzienną wobec osadzonego konwojowanego musi zatem zachodzić w danym przypadku uzasadnione podejrzenie podjęcia przez konwojowanego próby ucieczki lub zachowań agresywnych. Ustawa stanowi przy tym, że środki przymusu bezpośredniego (także prewencyjnie) używa się w sposób niezbędny do osiągnięcia celów tego użycia, proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, wybierając środek o możliwie jak najmniejszej dolegliwości (art. 6 ust. 1).

Przywołane przepisy ustawy w sposób niebudzący wątpliwości wskazują, że stosowanie środków przymusu bezpośredniego wobec osób konwojowanych nie może być regułą, ale musi być uzasadnione występującym w danym przypadku zagrożeniem i dostosowane indywidualnie do okoliczności realizacji danego konwoju. Sam fakt konwojowania osoby pozbawionej wolności nie jest okolicznością wystarczającą do zastosowania wobec niej środków przymusu bezpośredniego, w przeciwieństwie do tego, co przewidują zalecenia. Konieczne jest wystąpienie dodatkowych okoliczności wskazujących na istnienie zagrożenia bezpieczeństwa konwoju dokonaniem ucieczki przez konwojowanego lub jego agresywnym zachowaniem. Środki przymusu bezpośredniego mogą być zastosowane dopiero wówczas, gdy żadne inne środki nie są wystarczające dla realizacji pożądanego celu, a decyzja jakich środków użyć w danym przypadku, powinna być

poprzedzona wnikliwą oceną danej sytuacji. Postępowanie wbrew tym zasadom, w sposób wskazany w zaleceniu Zastępcy Dyrektora Generalnego SW może powodować, że zastosowanie środków przymusu będzie działaniem naruszającym prawo.

Warto podnieść, że ww. zalecenia odnoszą się w równym stopniu do wszystkich osadzonych: tymczasowo aresztowanych, skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych typu zamkniętego, skazanych przebywających w zakładach karnych typu półotwartego, jak również typu otwartego. Ustawodawca wprowadzając klasyfikację więźniów przesądził natomiast o potrzebie stwarzania warunków do zindywidualizowanego oddziaływania na skazanych, zgodnie z zasadami progresji. Stosowanie do skazanych odbywających karę w zakładzie karnym typu otwartego – w warunkach zmniejszonego nadzoru i kontroli, mających znacznie szersze możliwości kontaktów ze światem zewnętrznym niż inni więźniowie – rygorów konwojowania takich samych jak wobec skazanych przebywających w zakładzie karnym typu zamkniętego czy tymczasowo aresztowanych, stoi zatem w rażącej sprzeczności z zasadą indywidualizacji w doborze metod i środków oddziaływania na skazanych.

Przepisy wewnętrzne w postaci zarządzeń, instrukcji, wytycznych czy zaleceń mogą konkretyzować warunki i sposoby realizacji zadań przez funkcjonariuszy, jednak w żadnym razie nie mogą regulować ich w sposób odmienny niż czyni to ustawa.

Mając na względzie przedstawione wyżej okoliczności zwracam się zatem do Pana Dyrektora z uprzejmą prośbą o przeanalizowanie treści zaleceń zawartych w piśmie Zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 17 listopada 2016 roku, pod kątem ich zgodności z przepisami wyższej rangi i wyeliminowanie zapisów zawierających treści z nimi sprzeczne.

Będę wdzięczny za powiadomienie o zajętych stanowiskach.

Z poważaniem

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/